

HANS FALADA

Svako
umire sam

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Hans Fallada

JEDER STIRBT FÜR SICH ALLEIN

Novo, autentično i necenzurisano izdanje
s pogovorom Almuta Gizekea.

Copyright © Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 2011
Aufbau ist eine Marke der Aufbau Verlag
GmbH & Co. KG

Copyright © of the translation: 2012, S. Fischer Foundation
by order of TRADUKI

Copyright © izdanja na srpskom, LAGUNA 2012

Objavljivanje ove knjige podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „KulturKontakt Austrija“, Geteov institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Fondacija S. Fišer.

traduki

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SVAKO UMIRE SAM

Sadržaj

Piščev predgovor 13

PRVI DEO: KVANGELOVI

Prvo poglavlje

Pošta donosi lošu vest 17

Drugo poglavlje

Šta je imao da kaže Baldur Perzike 24

Treće poglavlje

Čovek po imenu Barkhauzen 28

Četvrto poglavlje

Trudel Bauman odaje tajnu 40

Peto poglavlje

Eno Kluge se vraća kući 46

Šesto poglavlje

Oto Kvangel napušta službu 59

Sedmo poglavlje

Noćna provala 69

Osmo poglavlje

Mala iznenađenja 76

Deveto poglavlje*Noćni razgovor kod Kvangelovih* . . . . . 84**Deseto poglavlje***Šta se desilo u sredu izjutra* . . . . . 87**Jedanaesto poglavlje***Još je sreda* . . . . . 102**Dvanaesto poglavlje***Eno i Emil posle šoka* . . . . . 107**Trinaesto poglavlje***Pobednička igranka u Elizijumu* . . . . . 114**Četrnaesto poglavlje***Subota: nemir kod Kvangelovih* . . . . . 122**Petnaesto poglavlje***Eno Kluge opet radi* . . . . . 130**Šesnaesto poglavlje***Kraj gospođe Rozental* . . . . . 135**Sedamnaesto poglavlje***I Ana Kvangel se oslobađa* . . . . . 154**Osamnaesto poglavlje***Napisana je prva karta* . . . . . 166**Devetnaesto poglavlje***Ostavljena je prva karta* . . . . . 177**DRUGI DEO: GESTAPO****Dvadeseto poglavlje***Put karata* . . . . . 185**Dvadeset prvo poglavlje***Pola godine kasnije: Kvangelovi* . . . . . 198**Dvadeset drugo poglavlje***Pola godine kasnije: komesar Ešerih* 204

Dvadeset treće poglavlje	
<i>Pola godine kasnije: Eno Kluge . . . . .</i>	.212
Dvadeset četvrto poglavlje	
<i>Saslušanje . . . . .</i>	.228
Dvadeset peto poglavlje	
<i>Komesar Ešerih obrađuje Slučaj đavolak. . . . .</i>	.242
Dvadeset šesto poglavlje	
<i>Gospođa Heta odlučuje . . . . .</i>	.254
Dvadeset sedmo poglavlje	
<i>Zebnja i strah . . . . .</i>	.264
Dvadeset osmo poglavlje	
<i>Emil Barkhauzen se pokazuje korisnim . . . . .</i>	.278
Dvadeset deveto poglavlje	
<i>Lepa mala ucena . . . . .</i>	.292
Trideseto poglavlje	
<i>Enovo proterivanje . . . . .</i>	.302
Trideset prvo poglavlje	
<i>Emil Barkhauzen i njegov sin Kuno-Diter . . . . .</i>	.308
Trideset drugo poglavlje	
<i>Poseta gospođici Ani Šenlajn . . . . .</i>	.318
Trideset treće poglavlje	
<i>Ešerih i Kluge idu u šetnju . . . . .</i>	.328
TREĆI DEO: IGRA SE OKREĆE PROTIV KVANGELOVIH	
Trideset četvrto poglavlje	
<i>Trudel Hergezel. . . . .</i>	.343
Trideset peto poglavlje	
<i>Karl Hergezel i Grigolajt . . . . .</i>	.349
Trideset šesto poglavlje	
<i>Prva opomena . . . . .</i>	.355
Trideset sedmo poglavlje	
<i>Pad komesara Ešeriha . . . . .</i>	.363

Trideset osmo poglavlje	
<i>Druga opomena</i>	.373
Trideset deveto poglavlje	
<i>Treća opomena</i>	.377
Četrdeseto poglavlje	
<i>Gospodin kriminalistički savetnik Cot</i>	.385
Četrdeset prvo poglavlje	
<i>Oto Kvangel postaje nesiguran</i>	.392
Četrdeset drugo poglavlje	
<i>Stari partijski drug Perzike</i>	.396
Četrdeset treće poglavlje	
<i>Barkhauzen izrađen i treći put</i>	.403
Četrdeset četvrto poglavlje	
<i>Intermeco: jedna seoska idila</i>	.408
Četrdeset peto poglavlje	
<i>Pada kriminalistički savetnik Cot.</i>	.421
Četrdeset šesto poglavlje	
<i>Komesar Ešerih opet na slobodi.</i>	.425
Četrdeset sedmo poglavlje	
<i>Kobni ponedeljak.</i>	.429
Četrdeset osmo poglavlje	
<i>Ponedeljak, dan komesara Ešeriha</i>	.438
Četrdeset deveto poglavlje	
<i>Hapšenje Ane Kvangel.</i>	.441
Pedeseto poglavlje	
<i>Razgovor s Otom Kvangelom</i>	.449
Pedeset prvo poglavlje	
<i>Komesar Ešerih.</i>	.457
ČETVRTI DEO: KRAJ	
Pedeset drugo poglavlje	
<i>Ana Kvangel na saslušanju</i>	.465

Pedeset treće poglavlje	
<i>Snuždeni Hergezelovi . . . . .</i>	.473
Pedeset četvrto poglavlje	
<i>Najteže breme Ota Kvangela . . . . .</i>	.484
Pedeset peto poglavlje	
<i>Ana Kvangel i Trudel Hergezel . . . . .</i>	.489
Pedeset šesto poglavlje	
<i>Baldur Perzike dolazi u posetu . . . . .</i>	.496
Pedeset sedmo poglavlje	
<i>Novi drug u ćeliji Ota Kvangela. . . . .</i>	.505
Pedeset osmo poglavlje	
<i>Život u ćeliji. . . . .</i>	.513
Pedeset deveto poglavlje	
<i>Dobri pastor. . . . .</i>	.519
Šezdeseto poglavlje	
<i>Trudel Hergezel, rođena Bauman. . . . .</i>	.525
Šezdeset prvo poglavlje	
<i>Glavna rasprava: ponovni susret . . . . .</i>	.533
Šezdeset drugo poglavlje	
<i>Glavna rasprava: predsjednik Fajzler . . . . .</i>	.539
Šezdeset treće poglavlje	
<i>Glavna rasprava: tužilac pinč . . . . .</i>	.546
Šezdeset četvrto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: svedok Ulrich Hefke. . . . .</i>	.551
Šezdeset peto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: branilac . . . . .</i>	.556
Šezdeset šesto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: presuda . . . . .</i>	.562
Šezdeset sedmo poglavlje	
<i>Mrtva kuća . . . . .</i>	.566
Šezdeset osmo poglavlje	
<i>Molbe za pomilovanje . . . . .</i>	.573

Šezdeset deveto poglavlje*Najteža odluka Ane Kvangel* . . . . . 579**Sedamdeseto poglavlje***Vreme je, Kvangele* . . . . . 589**Sedamdeset prvo poglavlje***Poslednji put* . . . . . 594**Sedamdeset drugo poglavlje***Ponovni sastanak Ane Kvangel* . . . . . 601**Sedamdeset treće poglavlje***Dečak* 603**DODATAK**

Hans Falada: O ipak postojećem

otporu Nemaca Hitlerovom teroru 611

Almut Gizeke: Pogovor 629

Rečnik 643

Biografski podaci 657

O autoru 661

Piščev predgovor

Događaji u ovoj knjizi prate u opštim crtama dosjee Gestapoa o ilegalnoj aktivnosti jednog berlinskog bračnog para iz radničke klase od 1940. do 1942. godine. Samo u opštim crtama – roman ima sopstvene zakone i ne može u svemu da sledi stvarnost. Zato pisac nije ni nastojao da sazna autentične podatke iz privatnog života to dvoje ljudi: morao je da ih opiše onako kako ih on vidi. Oni su, dakle, dva lika iz mašte, kao što su izmišljeni i svi ostali likovi u ovom romanu. Pa ipak, spisatelj veruje u unutarnju istinu onoga što priča makar i bilo pojedinosti koje ne odgovaraju u svemu stvarnim prilikama.

Ponekom čitaocu će zasmetati što u knjizi ima mnogo muka i smrti. Ali pisac dopušta sebi da skrene pažnju na to da se ova knjiga gotovo isključivo bavi ljudima koji su se borili protiv Hitlerovog režima, njima i njihovim progoniteljima. U tim krugovima je od 1940. do 1942, kao i pre i posle toga, bilo zaista mnogo umiranja. Dobra trećina radnje ovog romana odigrava se u zatvorima i ludnicama, a smrt je i tamo nemilosrdno kosila. Piscu često nije bilo lako što nudi tako mračnu sliku, ali više svetlosti značilo bi laž.

Berlin, oktobar 1946.

H. F.

PRVI DEO

Kvangelovi

PRVO POGLAVLJE
Pošta donosi lošu vest

Poštarka Eva Kluge lagano se penje stepeništem u Ulici Jablonskoga broj 55. Nije spora samo zato što je umorna od raznošenja pošiljki nego i stoga što joj je u torbi jedno od onih pisama koja mrzi da uručuje, a baš sada mora da ga dostavi Kvangelovima dva sprata više. Ta žena je sigurno već vreba, vreba raznosaćicu pošte već duže od dve nedelje s pitanjem zar za nju nema vojničkog pisma.

Pre nego što preda vojno pismo otkucano na pisaćoj mašini, poštarka Kluge bi trebalo da, na istom spratu, Perzikeovima uruči *Felkišer beobahter*.^{*} Perzike je administrator, ili politički rukovodilac, ili nešto drugo u Partiji – mada je Eva Kluge, otkako radi u Pošti, članica Partije, ona i dalje brka sva ta zvanja. U svakom slučaju, Perzikeove mora da pozdravi sa: „Hajl Hitler!“,

---

^{*} Za nazive i pojmove iz vremena Trećeg Rajha, istorijske ličnosti, skraćnice, strane, nepoznate ili manje poznate reči vidi Rečnik u DODATKU. (Prim. prev.)

i dobro pripazi šta govori. Zapravo, svuda to mora, malo je onih kojima Eva Kluge sme da kaže šta stvarno misli. Politika je uopšte ne zanima, ona je prosto žena i kao žena smatra da se deca ne donose na svet zato da ih pobiju mecima. Ni domaćinstvo bez muškarca ne vredi ništa, a ona sada nema ništa, ni oba svoja dečaka, ni muža, ni domaćinstvo. Umesto toga, mora da drži jezik za zubima, bude vrlo oprezna i raznosi gnusna vojna pisma, koja nisu pisana rukom, nego kucana na mašini, a kao pošiljaoci su navedeni pukovski ađutanti.

Ona zvoni kod Perzikeovih, kaže: „Hajl Hitler!“ i daje staroj pijanduri njegov *Felkišer*. On već nosi na reveru partijske i državne ambleme – ona većito zaboravlja da prikači svoje partijske ambleme – i pita: „Š’a se radi?“*

Ona oprezno odgovara: „Ne znam. Mislim da je Francuska kapitulirala.“ I brzo dopunjuje pitanjem: „Je li neko od Kvan-gelovih kod kuće?“

Perzike se uopšte ne obazire na njeno pitanje. On na brzu ruku razvija novine. „Pa tu vam stoji: Francuska kapitulirala. Bolan, gospoj’ce, a vi to kažete kô da prodavate kajzerice! Pa to morate osuti živo! Morate reći svakome gde banete, da utuvi i zadnje zanovetalo! Dobismo, eto, i drugi blickrig, a onda odmah ožeži po Engleskoj! Za firtalj godine razbucaćemo Tomije, a onda će nam naš Firer pokazati šta je život! Onda drugi mogu da liju krv, a mi smo gospodari sveta! Nu, curo, uđi da trgnemo koju! Amalija, Erna, Auguste, Adolfe, Baldure – svi ovamo! Danas vatamo zjala, niš’ se ne radi! Danas ljuštimo rakijicu,

---

* Pitoreskni berlinski dijalekt, kojim je Falada tako suvereno vladao i koji daje posebnu notu njegovim knjigama, nažalost nije moguće adekvatno preneti. Dosledna upotreba bilo kog domaćeg dijalekta ne bi samo odskakala od celine romana, najvećim delom pisanog elegantnim književnim jezikom, već bi pojačala utisak „falširanja“. U nedostatku boljeg rešenja prevodilac je odlučio da ove fragmente prenosi mešavinom standardnog žargona i solecizama, svestan svih mana te kombinacije. (Prim. prev.)

---

danas je kapitulirala Francuska, a danas po podne možda ode-
mo do one stare Čivutke na četvrti sprat i ta mrcina mora da
nas časti s kafu i kolače! Kažem vam, sad kad je i Francuska na
podu, matora to mora, nema više labavo! Sad smo gospodari
sveta, a pred nama svi mora da kušuju!“

I dok gospodin Perzike u krugu svoje familije priča sve
vatrenije, a prve čašice rakije već se sručuju u grlo, poštarica
se odavno popela sprat više i zazvonila kod Kvangelovih. Već
drži pismo u ruci i spremna je da odmah odjuri dalje. Ali ima
sreće; ne otvara joj žena, koja obično s njom izmeni nekoliko
ljubaznih reči, nego muž, oštrog lica, nalik na ptičje, tankih
usana i hladnih očiju. Čutke joj uzima pismo iz ruke i zatvara
joj vrata ispred nosa, kao da je kradljivica koje se treba čuvati.

Ali Eva Kluge na tako što samo sleže ramenima i silazi ste-
penicama. Ima takvih ljudi; otkad raznosi poštu u Ulici Jablon-
skoga, taj čovek joj nikada nije uputio nijednu reč, čak ni „hajl
Hitler“ ili „dobar dan“, mada, kao što joj je poznato, i on ima
neki položaj u Radničkom frontu. No, mani ga, ona ne može
da ga promeni, pa nije uspela da promeni ni sopstvenog muža,
koji trači novac na sedenje po kafanama i klađenje, a pojavljuje
se kod kuće samo kada je bez prebijene pare.

Kod Perzikeovih su ukućani, u svom uzbuđenju, ostavili
otvorena ulazna vrata, koja vode u hodnik, i iz stana dopiru
zveckanje čaša i slavljenička galama. Poštarka tiho zatvara vrata
i nastavlja da silazi. Pritom misli da je ta vest zapravo dobra,
jer brzom pobedom nad Francuskom mir postaje bliži. Onda
će se vratiti i njena dva dečaka i opet može da im pruži dom.

Ali ove nade remeti joj neprijatno osećanje da će tada u
samom vrhu biti ljudi kao što su Perzikeovi. Imati takve gospo-
dare, s kojima ste primorani da uvek držite jezik za zubima i
nikada ne smete da kažete ono što vam je na srcu, to joj se baš
ne čini pravo.

Letimice misli i na čoveka hladnog lica orlušine kome je upravo uručila pismo iz vojne pošte, misli i na staru Jevrejku Rozentalovu, gore, na četvrtom spratu, kojoj je Gestapo pre dve nedelje odveo muža. Ne može da ne žali tu ženu. Rozentalovi su ranije držali trgovinu rubljem u Prenclauerskoj aleji. Prvo su im arizovali radnju, a sada su odveli i čoveka, koji je bio na pragu sedamdesete. Taj stari par sigurno nikada nikome nije učinio ništa nažao, a uvek su davali i na veresiju, pa i Evi Kluge kada nije imala novca za dečje rublje. Kod Rozentalovih roba nije bila ni gora ni skuplja nego u ostalim radnjama. Ne, gospođi Evi Kluge ne ide u glavu da je čovek kao Rozental gori od Perzikeyovih samo zato što je Jevrejin. A sada starica sedi tamo gore sama samcita u stanu i više se ne usuđuje da izađe na ulicu. Tek kada se smrkne ide u kupovinu s jevrejskom zvezdom i verovatno gladuje. Ne, misli Eva Kluge, i da smo deset puta pobedili Francusku, ovo što se kod nas radi nije pravo...

Utom stiže u susednu kuću i tamo nastavlja da raznosi poštu.

Za to vreme poslovođa Oto Kvangel je s pismom iz ratne vojne pošte ušao u sobu i stavio ga na šivaću mašinu. „Eto!“, kaže sasvim kratko. Uvek prepušta ženi da prva otvori ova pisma jer zna koliko je privržena njihovom sinu jedincu Otu. Stoji naspram nje; uvukao je tanku donju usnu među zube i čeka da vidi kako će joj lice sinuti od radosti. Na svoj tihi način, škrt u rečima i lišen nežnosti, on veoma voli tu ženu.

Pošto je otvorila pismo, lice joj za trenutak zaista zasja, a onda, čim vide da je kucano na mašini, osmeh joj se ugasi. Izraz joj postade plašljiv, čitala je sve sporije i sporije, kao da strepi od svake naredne reči. Muž joj se pognuo napred i izvadio ruke iz džepova. Zube je zario u donju usnu, sluti nesreću. U sobi je gluva tišina. Žena se zadihala i počinja da krklja...

Najednom joj se iz grla otkida tih krik, glas kakav njen muž još nikada nije čuo. Glava joj pada napred, udara prvo o kaleme

---

konca na šivaćoj mašini, a zatim među nabore materijala koji je šila, prekrivajući kobno pismo.

Kvangel u dva koraka stiže iza nje. S hitrinom koja mu nije svojstvena, spušta joj na leđa krupnu ruku, ogrubelu od rada. Oseća da mu žena drhti celim telom. „Ana“, kaže. „Ana, molim te!“ Čeka jedan trenutak, a onda se odvažuje: „Šta je s Otom? Ranjen je, je li? Teško?“

Drhtaji i dalje prolaze ženinim telom, ali joj se sa usana ne čuje ni glasak. Ne pokušava da digne glavu i pogleda ga.

On joj posmatra kosu na temenu, tako se proredila za sve ove godine otkako su u braku. Sada su stari; ako se Otu zbilja nešto desilo, ona više neće imati ni dobiti nikoga koga može da voli osim njega, a on oduvek oseća da u njemu nema mnogo toga što je vredno ljubavi. Nikada i nijednom reči nije umeo da joj kaže koliko mu je bliska. Čak ni sada ne ume da je pomiluje, da ispolji nežnost, da je teši. Samo drži tešku šaku na njenoj proređenoj kosi, blago je sili da digne glavu k njemu i poluglasno je pita: „Šta nam pišu, hoćeš li mi reći, Ana?“

Ali mada su joj oči sasvim blizu njegovih, ona ga ne gleda, nego ih drži skoro zatvorene. Lice joj je žučkastobledo, izgubilo je inače svežu boju. I meso na kostima izgleda joj gotovo izjedeno, kao da posmatra mrtvačku lobanju. Samo obrazi i usta drhte, kao što joj drhti celo telo, obuzeto nekim tajanstvenim unutrašnjim ceptenjem.

I dok Kvangel tako gleda ovo poznato, a sada tako strano lice, dok mu srce snažno i sve snažnije lupa, dok oseća potpunu nemoć da je imalo uteši, obuzima ga dubok strah. Strah zapravo gotovo smešan u poređenju s ovako dubokim bolom njegove žene, naime strah da bi mogla početi da vrišti još jače i divljije nego što je vrisnula maločas. On je uvek bio za tišinu, niko u kući ne treba da čuje ni da primećuje Kvangelove, a pogotovo ne glasno ispoljavanje osećanja: ne! Pa ipak, čak i u takvom

strahu taj čovek ne ume da kaže ništa više od onoga što je već rekao: „Šta pišu? Kaži već jednom, Ana!“

Pismo leži otvoreno, ali on se ne usuđuje da ga takne. Morao bi da pusti ženinu glavu, a zna da bi ta glava, na čijem čelu su već dve krvave mrlje, opet pala na mašinu. Savlađuje se i još jedanput pita: „Šta je s Otohenom?“*

Čini se da ovo ime od milja, koje njen muž skoro nikada nije koristio, vraća ženu u život iz sveta bola. Ona guta vazduh dva-tri puta i čak otvara oči, koje su inače intenzivno plave a sada izgledaju kao izbledele. „Otohenom?“, gotovo šapće. „Šta bi s njim bilo? Ništa nije s njim, nema više Otohena, eto šta je!“

Mužu se otima samo jedno „oh!“, teško „oh!“ iz dna duše. Nesvestan šta čini, ispušta ženinu glavu i poseže za pismom. Oči mu zure u redove, koje ne uspeva da čita.

Žena mu tada istrže pismo iz ruku. Raspoloženje joj se naglo preokrenulo, sada ljutito cepa pismo na komade, na komadiće, na još sitniju parčad, a pritom mu uzbuđeno kreše u lice: „Nećeš valjda da čitaš to đubre, te odvratne laži koje pišu svima! Da je umro junačkom smrću za svog Firera i svoj narod? Da je od njega postao uzoran vojnik i kamerad? Hoćeš da ti pune glavu time mada oboje znamo kako je Otohen najradije čeprkao oko svojih radio-aparata i da je plakao kada su ga pozvali u vojsku! Koliko puta mi je u vreme kada je bio regrut govorio kako su tamo pokvareni i da bi dao desnu ruku samo da ih se reši! A sada je uzoran vojnik plus junačka smrt! Laži, sve same laži! Ali to ste udesili vi sa svojim usranim ratom, ti i tvoj Firer!“

---

* Sufiksom *-chen* u nemačkom jeziku gradi se deminutiv ili hipokoristik. Ovde je zadržan nemački nastavak jer adaptacije muških imena tipa Otojica ili Otica, odnosno Eno – Enojica, u savremenom srpskom jeziku zvuče neprirodno. U transkripciji ženskih imena (npr. *Eva – Evchen*) strani sklop se može izbeći, pa otud naslanjanje na našu praksu – *Evica*. (Prim. prev.)

Žena sada stoji pred njim, ta žena, rastom niža od njega, ali munje besa sevaju joj iz očiju.

„Ja i moj Firer?“, mrmlja on preneražen ovim napadom. „Otkud je on odjednom *moj* Firer? Ja čak nisam član Partije, samo sam u Radničkom frontu, a tamo moraju da budu svi. I uvek smo ga birali oboje, a i ti imaš dužnost u Frauenšaftu.“

Sve to govori polako, na svoj razborit način, ne toliko da se brani, koliko da izloži činjenice. Još ne razume kako je žena odjednom došla na ideju da ga napadne. Uvek su bili istomišljenici...

No ona se žesti: „A zašto si ti onda muško u kući i odlučuješ o svemu, pa sve mora da bude kako si ti sebi uvrteo u glavu čak i kada ja hoću samo da napravim pregradu u podrumu za čuvanje krompira preko zime; mora da bude kako si je ti zamislio, ne ja. A pogrešno odlučuješ o nečem ovako važnom? Ali ti si mlakonja, samo hoćeš da sačuvaš svoj mir i ne privlačiš pažnju. Radiš što i svi drugi i kada viču: 'Firer naređuje, mi sledimo!', jurcaš za njima kao uškopljeni ovan. A mi smo pak morali smo da jurcamo za tobom! Ali sada je moj Otohen mrtav i nijedan firer na svetu, pa ni ti, neće mi ga vratiti!“

On sve to sasluša bez ijedne reči protivljenja. Nikada nije bio svađalica, a osim toga osećao je da iz nje govori samo bol. Bio je maltene srećan što je ljuta na njega, što se još ne prepušta tugovanju. U odgovor na te optužbe, samo reče: „Neko mora da kaže Trudel.“

Trudel je bila Otohenova devojka, gotovo verenica; njegove roditelje Trudel je oslovljavala s „majčice“ i „oče“. Čak i sada, u Otohenovom odsustvu, često je svraćala kod njih i ćaskala s njima. Prekodan je radila u jednoj fabrici za izradu uniformi.

Spominjanje Trudel odmah skrenu misli Ane Kvangela u drugom pravcu. Kratko pogleda blistav zidni časovnik s klatnom i upita: „Hoćeš li stići do kraja smene?“

„Danas sam u smeni od jedan do jedanaest“, odgovori on. „Stići ću.“

„Dobro“, reče ona. „Onda idi, ali je samo pozovi ovamo i ne govori joj još ništa o Otohenu. Ja ću joj reći. Jelo će ti biti spremno u dvanaest.“

„Onda idem i reći ću joj da navrati večeras“, primeti on, ali ne ode, već joj se zagleda u bledožučkasto lice bolesna izgleda. Ona ga opet pogleda, pa su neko vreme tako ćutke posmatrali jedno drugo, to dvoje ljudi koji su proveli zajedno tridesetak godina, uvek u slozi, on ćutljiv i tih, ona unoseći u stan malo života.

Pa ipak, ma koliko da su se sada zgledali, nisu izmenjali nijednu reč. Naposletku on klimnu glavom i ode.

Čula je kako se za njim zatvaraju vrata stana. Čim se uverila da je zaista otišao, opet se okrenula šivaćoj mašini i počela da skuplja komadiće kobnog pisma iz vojne pošte. Pokušavala je da ih složi, ali je brzo uvidela da bi to predugo trajalo, a pre svega morala je da mu pripremi jelo. Zato je pažljivo pokupila poderane hartijice u koverat, koji je stavila u svoju zbirku crkvenih pesama. Po podne, kada Oto zaista ode od kuće, imaće vremena da sredi komadiće i zalepi ih. Čak i ako su sve to glupe laži, pokvarene laži, to je poslednji spomen na Otohena! Ipak će ga sačuvati i pokazati Trudel. Možda će tada biti u stanju da se isplače, sada joj je u srcu još buktala vatra. Prijalo bi joj da može da plače!

Ona ljutito odmahnu glavom i ode do štednjaka.

DRUGO POGLAVLJE

Šta je imao da kaže Baldur Perzike

Baš kada je Oto Kvangel prolazio pored stana porodice Perzike, odande se razlegalo urnebesno zavijanje, izmešano s poklicima

„zighajl“. Kvangel ubrza samo da ne bi sreo nikoga iz tog društva. Stanovali u istoj kući već deset godina, ali Kvangel se posebno trudio da izbegne svaki susret s Perzikeovima još u vreme kada je ovaj bio mali i prilično propao krčmar. Perzikeovi su sada postali veliki ljudi, stari je zauzimao sve moguće funkcije u Partiji, a oba starija sina bila su u SS-u; činilo se da nemaju nikakvih novčanih briga.

Utoliko je bilo više razloga da ih se čovek čuva, jer su svi na takvim položajima morali voditi računa da ostanu omiljeni u Partiji, a to su mogli samo tako što bi učinili nešto za Partiju. To nešto je pak značilo potkazivanje drugih, na primer prijavu: taj i taj je slušao inostranu radio-stanicu. Zato bi Kvangel najradije još odavno spakovao sve radio-aparate iz Otove sobe i prebacio ih u podrum. Čovek nikada nije dovoljno oprezan u ovim vremenima u kojima svako špijunira druge, a Gestapo drži ruku nad svima, KZ u Sachsenhauzenu postaje sve veći, a giljotina u Pleceu svakodnevno radi. Njemu, Kvangelu, radio ne treba, ali Ana je bila protiv odnošenja. Govorila je da još važi ona stara izreka: čista savest svaki dan nosi miran san. Mada je to odavno prestalo da važi, ako je ikada i bilo istina.

Obuzet takvim mislima, Kvangel je, dakle, pohitao niza stepenice i kroz dvorište izašao na ulicu.

Perzikeovi su onako galamili zato što je zvezda porodice, Baldur – koji sada pohađa gimnaziju i može čak da dospe u napolu ako ga otac pogura svojim vezama – dakle, zato što je Baldur u listu *Völkisher Beobachter* pronašao jednu fotografiju. Na slici se vide Firer i maršal Rajha Gering, a potpis glasi: „Po prijemu vesti o kapitulaciji Francuske.“ A tako i izgledaju na slici: Geringovo užareno lice blista od smeha, a Firer čak izražava zadovoljstvo lupajući se po bedrima.

I Perzikeovi su se radovali i smejali kao oni na slici dok Baldur, uvek oštrouman, nije upitao: „Pa, zar ne vidite baš ništa čudno na ovoj slici?“

Svi zure u njega i iščekuju. Tako su uvereni u duhovnu nadmoć ovog šesnaestogodišnjaka da niko ne dopušta sebi da glasno iznese makar neku slutnju.

„Pa eto!“, kaže Baldur. „Razmislite! Sliku je snimio neki novinski fotograf. Je l' taj slučajno stajao baš tamo kada je stigla vest o kapitulaciji? Mora da su je saopštili telefonom, ili ju je doneo kakav kurir, ili je čak potekla od nekog francuskog generala, a na fotografiji se ne vidi ništa od toga. Obojica stoje u vrtu sasvim sami i raduju se...“

Baldurovi roditelji, braća i sestra još sede i nemo pilje u njega. Od napete pažnje izraz lica im je gotovo glup. Stari Perzike bi se najradije poslužio još jednom rakijicom, ali se ne usuđuje da to učini dok Baldur govori. Iz iskustva zna da Baldur ume da bude vrlo neprijatan kada se njegovim političkim izlaganjima ne pokloni dovoljna pažnja.

U međuvremenu sin nastavlja: „Dakle, fotografija je nameštena. Uopšte nije načinjena u času kada je stigla vest o kapitulaciji, nego nekoliko sati kasnije ili možda tek sledećeg dana. A sada pogledajte kako se Firer raduje, čak se pljeska po bedrima od radosti! Zar verujete da veliki čovek kao što je Firer može sutradan da se toliko raduje takvoj vesti? On sada već unapred misli na Englesku i kako ćemo rasturiti Tomije. Ne-e, sve na ovoj slici je gluma, počev od trenutka snimanja do pljeskanja. To je bacanje prašine u oči glupcima!“

Sada Baldurovi zure u njega kao da su oni ti glupaci kojima se baca prašina u oči. Da nije posredi Baldur, zbog takve primedbe svakog stranca prijavili bi Gestapou.

Ali Baldur nastavlja: „Vidite, u tome i jeste veličina našeg Firera: on nikome ne dopušta da prokljuvi njegove planove. Svi misle da se raduje svojoj pobedi u Francuskoj, a on možda već skuplja brodove za invaziju na Englesku. Vidite, tome se moramo učiti od našega Firera: ne smemo se pred svakim izlanuti

---

ko smo i šta hoćemo!“ Ostali revnosno klimaju glavama; veruju da su najzad shvatili na šta Baldur cilja. „Da, klimate“, ljuti se Baldur, „ali sve radite suprotno! Nema ni pola sata da sam čuo oca kako pred poštarom govori da matora Rozentalova tamo gore ima da nas počasti kafom i kolačima...“

„Oh, matora čivutska krmača!“, veli otac Perzike, ali s privukom izvinjenja u glasu.

„Pa, jeste“, priznaje sin, „ako joj se nešto dogodi, niko se neće mnogo potresti. Ali zašto uopšte ljudima pričati o tako nečem? Sigurno je sigurno. Šacni onog čoveka koji stanuje iznad nas, Kvangela. Iz njega ne možeš da izvučeš ni slova, ali sasvim sam siguran da vidi i čuje sve i ima mesto gde to prijavljuje. Ako taj jednom prijavi da Perzikeovi ne drže jezik za zubima, da nisu pouzdani, da im se ne može verovati, onda smo ugasili. U najmanju ruku, nadrljaćeš ti, oče, a ja neću mrdnuti malim prstom da te vadim iz KZ-a, ili Moabita, ili Plecea, ili gde već budeš gulio mardelj.“

Svi čute, pa čak i tako uobražen čovek kao što je Baldur oseća da to ćutanje ne znači opšte odobravanje. Zato brzo dodaje kako bi pridobio makar braću i sestru: „Svi mi težimo da budemo malo uspešniji od oca, a kako to postići? Samo partijskim radom! A to znači da se moramo ugledati na Firera: bacajte ljudima prašinu u oči, pravite se dobrice, a onda, iza leđa, kad niko ništa ne sluti – krk i teraj dalje! U Partiji treba da znaju: Perzikeovima može da se poveri sve, naprosto sve!“

Baldur još jednom gleda sliku nasmejanih Hitlera i Geringa, kratko klima glavom, a zatim sipa rakiju, u znak da je završio svoje političko izlaganje. I kroz smeh kaže: „Ne duri se, oče, što sam ti skesao šta mislim!“

„Tek ti je šesnaesta i sin si mi“, započinje stari, još uvređen.

„A ti si moj matori koga sam previše puta video našikanog da bi još mogao da mi imponuješ“, kaže Baldur Perzike brzo i

time privuče na svoju stranu smejače, pa čak i večno uplašenu majku. „Ne-e, mani to, oče, jednog dana vozikaćemo se u svom privatnom automobilu i moći ćeš da ločeš sekt iz dana u dan do mile volje.“

Otac bi hteo da doda još nešto, ali ovog puta protiv sekta jer ga ne ceni toliko kao svoju omiljenu rakiju od žitarica. Ali Baldur nastavlja brzo i tiše: „Ideje ti nisu loše, oče, ali o tome ne treba da razgovaraš ni sa kim osim s nama. Možda zbilja ima načina da se Rozentalova odradi, ali za više nego tek za kafu i kolače. Pusti me samo da o tome razmislim, to traži oprezan pristup. I drugi su možda namirisali to pečenje, a možda se ti drugi bolje kotiraju od nas.“

Spuštao je glas i pred kraj je postao jedva čujan. Baldur Perzike je opet uspeo da pridobije za sebe sve, čak i oca koga je isprva dobro najedio. Zato sada nazdravlja: „Dignimo ovu čašu za kapitulaciju Francuske!“ A dok se pljeska po bedru, smejući se pritom, svi primećuju da on zapravo misli na nešto drugo, to jest, na staru Rozentalovu.

Svi se bučno smeju u isti mah, kucaju se i piju rakiju samo tako, čašu za čašom. Ali dobro podnose alkohol, ovaj bivši kafedžija i njegova deca.

TREĆE POGLAVLJE

Čovek po imenu Barkhauzen

Poslovođa Kvangel izašao je u Ulicu Jablonskoga i zatekao Emila Barkhauzena kako stoji pred kućnim vratima. Izgledalo je da je jedino zanimanje Emila Barkhauzena da uvek visi tamo gde ima u šta da zija ili šta da čuje. Čak ni rat, zbog kojeg su svuda uvedene službene obaveze prema oružanoj sili i prinudni rad, nije tu ništa promenio: Emil Barkhauzen je i dalje visio na ulici.